DE OPLEIDING VAN DE MAGISTRATUUR IN NEDERLAND

door J. C. M. LEYTEN
Hoogleraar aan de Katholieke Universiteit te Nijmegen

1. Op 1 september 1970 hield de Procureur-generaal bij het Hof van Beroep te Gent, Jacques Matthijs, een rede, die als titel droeg : „*De toekomst van de magistratuur op een keerpunt*". Onder nr. 29 wordt daarin nauwkeurig verslag gedaan van de opleiding tot de magistratuur, zoals die, op grond van het K.B. van 21 december 1956, het Opleidings- en Vormingsbesluit R.O. in Nederland is geregeld. Een van de bestanddelen van die regeling is de selectie, welke plaats vindt middels een selectiecommissie, samengesteld uit vier leden : een president van een rechtbank, een officier van justitie, een kantonrechter en een ambtenaar van het ministerie van justitie (1). Deze selectieprocedure, aldus Matthijs, wordt in Nederland ... „op grond van de opgedane ervaring, zeer geapprecieerd; gewezen wordt op haar bijzonder constructieve vorm van samenwerking tussen de minister van justitie en de rechterlijke macht en op de waarborg die zij schept voor de kandidaten zelf". Deze gegevens ontleende Matthijs aan een rapport van de in maart 1967 ingestelde commissie Bloemaerts, welke commissie uit vijf leden bestond : één rechtbankpresident, één officier van justitie, één kantonrechter en twee ambtenaren van het ministerie van justitie. De spreker vroeg zich vervolgens af, of ook in België „veeleer dan een wedstrijd, de selectie voorgesteld door een commissie aan de minister niet het best gepaste middel zou zijn om de schifting te verrichten tussen de jonge licentiaten en doctors in de rechten, die zich voor een gerechtelijke stage hebben gemeld". En hij stelde voor, dat licentiaten en doctors in de rechten, via een sollicitatie bij de minister van justitie zich bij een van de twee selectiecommissies (een nederlandstalige en een franstalige) zouden kunnen melden, om in aanmerking te komen voor een aanstelling tot gerechtelijk stagiair. Dit voorstel is op Nederlands patroon gebouwd en juist daarom is het bijzonder belangrijk naar de afwijkingen van dat patroon te kijken. Daarvan zijn de navolgende twee in dit verband voornamelijk relevant : solliciteren kunnen slechts zij, die minstens

(1) Na het schrijven van dit artikel is de commissie, naar ik verneem, uitgebreid met een psychologisch deskundige.

een jaar als advocaat-stagiair aan de balie zijn werkzaam geweest, én: de selectiecommissies zijn samengesteld uit vijf leden : twee van de zittende en twee van de staande magistratuur en één advocaat. Het gaat mij hier niet om détailafwijkingen : men kan echter vaststellen, dat het voorstel van Matthijs op deze twee punten, de advocatuur reeds in het stadium der selectie een plaats toekent, die zij in de Nederlandse opzet niet heeft, heel anders gezegd : bij zijn selectie komt ook de buitenwereld aan bod.

2. In Nederland voeren thans drie wegen tot een plaats in de magistratuur, waaronder verstaan wordt zowel de zittende (de rechters) als de staande magistratuur (het O.M.).

a. Van de eerste heb ik reeds de beginfase vermeld : de selectie. Deze moet positief uitvallen. Voorwaarde om te kunnen solliciteren is, dat de kandidaat de hoedanigheid van meester in de rechten bezit. De invloed van de universiteit of hogeschool, die vele der kandidaten zo juist hebben verlaten, bestaat hierin, dat onder de referenten zich bij voorkeur twee hoogleraren moeten bevinden met wie tijdens de studie contact heeft bestaan. De selectie vindt voorts plaats op basis van een psychologisch onderzoek, afgenomen door de Rijks Psychologische Dienst en van gesprekken met de commissieleden, die niet bedoeld zijn als een voortgezet doctoraal examen en, zover mijn wetenschap reikt, in werkelijkheid ook allerminst in die richting tenderen maar waarbij het vooral gaat om wat ik nu maar met een wat modieus woord zal noemen : *attitude*-onderzoek. Een positieve selectie heeft tengevolge dat een proeftijd van vier maanden aanvangt en pas na beoordeling daarvan in gunstige zin is men „toegelaten tot de opleiding". Behoudens indien de opleidingstijd wordt ingekort, omdat de betreffende persoon na zijn titel behaald te hebben reeds enigszins importante en niet al te kortstondige rechtservaring elders heeft opgedaan, duurt de opleiding naar de thans geldende regelen nog steeds zes jaar. Deze zes jaar worden verdeeld in drie twee-jaarstermijnen, één bij de griffie van een gerecht, meest een rechtbank, één als waarnemend substituut-officier van justitie bij het parket en één stage elders, meest bij de advocatuur als advocaat, die echter van rijkswege bezoldigd wordt. Het verdient opmerking, dat deze buiten-stage niet aan het begin van de opleiding gesteld wordt, maar, ik citeer het rapport Bloemarts „aan het einde van de opleidingstijd behoort te blijven" en wel omdat „de jonge jurist, die in opleiding is genomen eerst de eigen dienst goed moet leren kennen alvorens daar buiten te werk te worden gesteld".

Na ommekomst van deze zes jaar kiest de kandidaat : hetzij voor het rechtersambt, hetzij voor het O.M. In het eerste geval is er geen sprake van, dat hij aanstonds rechter of kantonrechter wordt. Hoewel hij *R.A.I.O.* af is, zal hij nu verder het rechtersvak moeten leren. Dat gebeurde tot de laatste wijziging van de wet R.O. als substituut-griffier, die na enige tijd vaak ook tot rechter-plaatsvervanger werd benoemd, thans als gerechtsauditeur, wat meer is dan alleen een verandering van naam, welke gerechtsauditeur na verloop van tijd eveneens rechter-plaatsvervanger kan worden. Bij een normaal carrière-verloop aldus de minister in 1971, zal een oud-*R.A.I.O.* (alvorens jong rechter te worden) ongeveer vier jaar gerechtsauditeur zijn. In de praktijk is die tijd echter nog al eens één of zelfs twee jaar korter. Nemen wij aan, dat de gemiddelde kandidaat op 25-jarige leeftijd zijn academische studie én militaire diensttijd achter de rug heeft, dan valt vast te stellen, dat vanuit deze groep rechters zullen worden benoemd (én kantonrechters tweede klasse) in de leeftijd van 33 tot 35 jaar. Het komt mij voor dat mijn Belgische toehoorders deze opleiding rijkelijk lang zullen vinden, zeker als ik bedenk, dat de heer Matthijs de proeftijd niet nodig acht en de hele opleidingstijd zelf (waar dan één jaar advocatuur als minimum bij moet worden geteld) meende te kunnen stellen op twee jaar. De voorstellen van het rapport Bloemarts, die nog niet in werking zijn getreden, maar geen bezwaar hebben ontmoet op dit punt, willen de proeftijd evenzeer afschaffen en de opleiding verkorten tot vijf jaar, twee maal anderhalf jaar op griffie en parket, en twee jaar buiten-stage.

Kiest de kandidaat na zijn opleidingstijd voor het Openbaar Ministerie, dan wordt hij substituut-officier van justitie, een benaming, die sinds de wijziging van de wet R.O., die op 1 oktober 1972 in werking trad, alleen gereserveerd is voor deelnemers aan deze „voortgezette" opleiding. Na vier jaar, of wat korter wordt hij, wat ik zou willen noemen, volwaardig lid van de staande magistratuur en zijn naam luidt dan arrondissementsofficier van justitie. Ik vermeld die nomenclatuur-wijziging omdat er in Nederland jaren lang heel wat over te doen is geweest.

Langs deze weg, zo lag het in het voornemen, zou de *zittende* magistratuur voor 50 % worden aangevuld. Het aanzienlijk geringer aantal vacatures bij het O.M. daarentegen zou via deze opleiding *practisch geheel* vervuld moeten worden. Dit laatste levert moeilijkheden op, maar de laatste berichten luiden, dat de *animo* voor het O.M., lang tanende, thans toeneemt, óók bij geschikt bevonden buitenstaanders. Men is er echter niet in geslaagd de opengevallen plaatsen bij de

rechters te verdelen naar 50 om 50 tussen wat minister Donker eens zo roerend „de eigen jongeren" heeft genoemd en de zgn. buitenstaanders.
Deze buitenstaanders komen thans langs twéé wegen de rijen der rechters versterken. Ik gebruik deze wat hoogdravende terminologie omdat zij wél past in de opvatting die de Commissie Verdam, welke in het begin der vijftiger jaren de stoot gaf tot de gereguleerde opleiding, omtrent de waardering van deze buitenstaanders tot uitdrukking bracht : „De allerbeste candidaat voor het rechtersambt is zeker hij, die in de volle strijd des levens tegelijkertijd de rijkdom aan ervaring heeft weten op te doen en de zuiverheid en vastheid van karakter heeft weten te bewaren, die voor het rechtersambt wenselijk zijn. Dezulken zijn echter wellicht niet overtalrijk en vooral : slechts een betrekkelijk gering deel van hen stelt zich beschikbaar, dit o.a. in verband met de salariëring."
Het rapport trekt daaruit de conclusie dat het dus *onvermijdelijk* is mensen die minder van de strijd des levens houden, maar toch rechter willen worden en daarvoor de intellectuele en zedelijke capaciteiten bezitten, een zodanige plaats in het bedrijf van de rechterlijke macht te geven, dat zij „redelijke zekerheid" hebben straks tot rechter of lid van het O.M. benoemd te zullen worden. Men zou dus kunnen zeggen dat het instituut van de *R.A.I.O.*'s historisch gezien uit deze nood is geboren.
Inderdaad kwamen de buitenstaanders niet toestromen, wat echter niet alleen aan gebrek aan interesse hunnerzijds lag, maar ook wel aan de hoge eisen, die aan hen werden gesteld. Tijdens een dieptepunt inzake het personeelsbestand, in 1961, stelde het ministerie voor juristen, speciaal advocaten, met minstens 6 jaar rechtservaring de gelegenheid open, via een opleiding van ten hoogste vier jaar (in de rang van substituut-griffier) tot rechter benoemd te worden. Het aantal kandidaten, dat zich aanmeldde was 80, doch slechts tien van hen passeerde de selectie en van die tien waren er, negen jaar later, twee nog niet tot rechter benoemd.

b. De gewone weg, waarlangs een buitenstaander (waarbij praktisch meestal aan een advocaat valt te denken) tot rechter wordt benoemd is die via een Commissie, waarvan de naam niet geheel in overeenstemming is met de werkelijke functie. De Commissie heet : Commissie aantrekken leden rechterlijke macht, maar zij stoot ook nogal wat mensen, die zich aanmelden voor dit ambt, af. Want ook deze Commissie, naar haar voorzitter vaak de Commissie Dubbink genoemd, selecteert.

In het algemeen interesseert de Commissie zich pas voor kandidaten als zij tenminste zes jaar de meesterstitel voeren of wanneer zij ouder zijn dan 35 jaar. Haar advies, dat ook hier weer mede is gebaseerd op een psychologisch onderzoek van de Rijkspsychologische Dienst (een moeilijk te verteren zaak voor veel ouderen) betreft een benoeming tot rechter- of kantonrechterplaatsvervanger. In 1971 werden 96 adviezen uitgebracht, waarvan 46 negatief en 50 positief. De meeste van de tot plaatsvervanger benoemden ambiëren een vaste ambtelijke plaats in de rechterlijke macht. Als plaatsvervanger kunnen zij zich daartoe verder bekwamen, zonder dat zij hun eigenlijke loopbaan behoeven op te geven, wat dan ook zeer bezwaarlijk zou zijn, niet alleen wegens het risico van niet-benoeming maar ook omdat het werk als plaatsvervanger niet gesalarieerd wordt (dan met een vergoeding van f. 100,— per zitting). Wil de plaatsvervanger benoemd worden tot rechter, dan zal hij opnieuw moeten solliciteren. Haalt hij de voordracht van drie personen, die de rechtbankvergadering opstelt, dan is er hoop. Haalt hij deze niet, dan is de zaak voor hem niet volstrekt hopeloos, want de Kroon is bij haar benoemingsbeleid niet aan de voordracht gebonden, al was het tot nu toe zo, dat maar hoogst zelden buiten de voordracht om benoemd werd. Het zal duidelijk zijn, dat de thans ingeschakelde adviezen van de Commissie Dubbink de positie van de voordrachten verzwakt. Zouden de rechtbanken kandidaten, die van de Commissie Dubbink een positief advies ontvingen, in iets meer dan zeldzame gevallen voortdurend niet op de voordracht plaatsen, dan zal de Kroon wellicht haar usantiële houding tegenover de voordrachten niet handhaven en de man of vrouw in kwestie buiten de voordracht om benoemen. In teorie kan hetzelfde probleem zich voordoen bij sollicitaties van oud-*R.A.I.O.*'s voor rechter.

Nog twee zaken : buitenstaanders zijn allen, die niet onder de *R.A.I.O.*-regeling vallen en die bij een rechtbank of kantongerecht als rechter willen worden benoemd. Een hoge uitzondering daargelaten zullen zij dit doel slechts bereiken via deze procedure. Derhalve zal bijvoorbeeld ook een griffier, die tot rechter wil worden benoemd, de Commissie Dubbink moeten passeren. De Commissie bestaat bij mijn weten uit 8 leden, waarvan er vier tot de rechterlijke macht behoren, de andere vier zijn respectievelijk ambtenaar bij het ministerie van justitie, advocaat, S.E.R.-lid en juridisch hoogleraar. De criteria die de Commissie hanteert, zijn : juridisch inzicht, goede oordeelsvorming, optreden en representativiteit, alsmede maatschappelijke belangstelling. Uit het voorgaande blijkt, dat deze opleidingsweg alleen bestemd is voor een aspirant naar een plaats bij de zittende

magistratuur. Het O.M. heeft tot nu toe zijn leden voor het merendeel niet uit de volle strijd des levens weggelokt maar hun opleiding van het begin af zelf ter hand genomen, thans via de *R.A.I.O.*-regeling. De nu nog wel eens in zeer intieme kring, door hen zelf gebruikte kenschetsing van hun functie, binnen de rechterlijke macht als : de cavalerie, duidt niet alleen op een historische gebondenheid van leger en O.M., maar gaat ook van een élite-besef uit, dat als het in een duurzame groep voorkomt, vaak gepaard gaat met een stringente selectie en exclusieve opleiding, die vooral niet te laat moet beginnen (1).
Vergis ik mij niet, dan is sinds 1 oktober 1972 echter de mogelijkheid geschapen, die voordien ontbrak, om met name advocaten tot plaatsvervangend officier van justitie te benoemen. Zulk een plaatsvervangschap schept de condities voor benoemingen binnen het O.M. van „buitenstaanders". De geringe promotiekansen binnen het korps zelf zullen daar, jammer genoeg, remmend op inwerken, vrees ik.

c. De derde weg die openstaat, heeft zich van iedere opleidingsgedachte in strikte zin losgemaakt. Juristen, wier verdiensten op het terrein van de rechtsbeoefening voldoende klaarblijkelijk zijn — en voor wie uit dien hoofde en wegens hun leeftijd de andere wegen niet bedoeld kunnen zijn, kunnen ook nu nog rechtstreeks benoemd worden in een funktie van de staande of zittende magistratuur. De Commissie Dubbink adviseert zelfs niet omtrent sollicitaties bij Hoven of bij de Hoge Raad.
Bij de staande magistratuur komen deze benoemingen om reeds vermelde redenen zelden voor (1), het meest nog bij het O.M. van de Hoge Raad, dat in Nederland nu eenmaal, door zijn civiele taken — binnen het O.M. een eigen plaats inneemt. Zij zijn minder ongewoon bij benoemingen in de colleges van de Hoven en bij de Hoge Raad. Het betreft hier meest gerenommeerde advokaten en gewone hoogleraren, maar voor die laatste groep was de universiteit, vooral de laatste tijd, meer dan eens alleen maar een niet onverdeeld aangename tussenfase.

4. Ik merkte reeds op, dat de verhouding, waarin de rechterlijke macht volgens een vooropgesteld ideaal zou moeten worden aangevuld : tegenover één buitenstaander één oud-*R.A.I.O.*, niet haalbaar is gebleken. Dit niet omdat teveel *R.A.I.O.*'s zijn benoemd, gelijk men zou kunnen menen, maar omdat zich te weinig *geschikt bevonden*

(1) In de laatste jaren worden echter nogal eens „buitenstaanders" in vacatures van het O.M. benoemd.

buitenstaanders hebben gemeld, met als gevolg dat reeds enige tijd *R.A.I.O.*'s in hun voortgezette opleidingstijd zeer spoedig tot rechter worden benoemd. Het arsenaal, waaruit thans bij vacatures moet worden geput is, kwantitatief en naar men zegt vaak ook kwalitatief zeer pover. Dit manifesteert zich in voordrachten, waarop maar één persoon staat en het opstellen van twee voordrachten voor twee vacatures, beide dezelfde personen vermeldend.
Naar mijn mening echter is die ideale verhouding tussen buitenstaanders en *R.A.I.O.*'s volstrekt willekeurig en vooral onhaalbaar en wel in de voortgang der tijd steeds méér onhaalbaar. Een belangrijke reden waarom men thans met een tekort zit, is hierin gelegen, dat bij het selectie-proces deze verhouding als reëel bereikbaar is aangehouden, zodat te weinigen tot *R.A.I.O.* zijn benoemd. Er zijn allerlei redenen waarom ook in de toekomst verhoudingsgewijs het aantal advocaten-buitenstaanders die tot de rechterlijke macht toetreden via de tweede weg gering zal zijn, en zelfs geringer zal gaan worden.
Eén daarvan is deze : tenzij die advocaten tot categorie drie behoren zullen zij, wanneer zij verondersteld worden te gaan solliciteren voor plaatsvervanger, dat is dan nadat zij zo'n 6 tot 10 jaar de advocatuur hebben beoefend, midden in de opbouw van een carrière zitten en inmiddels de niet geringe technische en financiële moeilijkheden, die het beroep van advocaat met zich brengt zo niet overwonnen, dan toch verkleind hebben. Wat hun onder deze omstandigheden wordt voorgehouden *als mogelijkheid* is voorlopig — toch wel voor minimaal twee jaar — een moeizame en vermoeiende combinatie van hun vrij beroep, dat veel werk vraagt en het, zonder noemenswaardige beloning, aanleren van gedeeltelijk moeilijk, gedeeltelijk ook vrij geestdodend rechterswerk (bijv. de techniek van het strafvonnis). De advocatuur is wel een zenuwslopend, maar ook een boeiend vak, dat voor de begaafde en niet al te onzakelijke advocaat juist in deze tijd redelijk lonend begint te worden. *Wie melden zich dus aan* als liefhebber voor het plaatsvervangerschap? Twee categorieën zou ik zeggen (en een klein aantal mensen, die niet in categorieën zijn onder te brengen) : zij die krachtens hun aanleg eigenlijk aanstonds rechter hadden willen worden en degenen, die, ook op dit tijdstip in onvrede leven met de advocatuur om welke reden dan ook. Voor de eerste groep nu zal in de toekomst steeds duidelijker de directe opleiding openstaan, in de tweede groep bevinden zich een groot aantal „zwakkeren".
Wie daarentegen zullen worden gevraagd om tot de rechterlijke macht toe te treden? Diegenen, die door hun capaciteiten het corps kunnen versterken. Daarbij is er thans een duidelijk vergelijkingsmateriaal

(de *R.A.I.O.*'s) dat, zonder meer, van hoger gehalte is dan het vroegere dat bovendien „onduidelijk" was. Vroeger toch bevond zich onder de „eigen jongeren" een flinke groep, die, omdat ze het financieel beter uit kon zingen, of omdat de rechterlijke macht deftig was, of om andere redenen dan die door geschiktheid werden bepaald, het peil van het intern personeelsbestand, waaronder zeker ook zeer goede krachten aanwezig waren, naar beneden haalde. Of deze mensen toch benoemd zouden worden, was afhankelijk enerzijds van de reputatie hunner voorouders, hun eigen volharding en geduld, anderzijds van het aanbod van buiten. De *R.A.I.O.*'s van nu behoren ingevolge de selectie voor het merendeel tot de duidelijk intelligentere juristen en de vele technische kneepjes en knepen van het vak krijgen zij in een zeer lange opleidingsperiode met een zekere vanzelfsprekendheid onder de knie. Als ik het zo zou mogen uitdrukken : gezien het systeem van de „R.A.I.O.-regeling" en het systeem van de aantrekking van buitenstaanders langs de tweede weg, ligt voor de hand, dat er zich slechts weinig geschikte buitenstaanders zullen melden en dat die tendens zich zal doorzetten en verhevigen.
Zeker zijn er voortreffelijke advocaten, die voortreffelijke rechters worden, al is die correlatie geen noodzakelijke en zelfs niet een vanzelfsprekende. Het Engelse systeem van rechterwerving (practisch alleen uit de *barristers*) mag men om vele redenen echter niet als weerlegging van mijn standpunt aanvoeren. Niet alleen zijn er daar zeer weinig beroepsrechters, niet enkel ook kent men daar geen ambtelijk opleidingssysteem, dat tot het rechterschap voert, maar vooral : de advocaten, die in Engeland tot *judge* worden benoemd moeten ten minste worden ondergebracht in mijn derde categorie.
Wanneer men voor een ambt een strenge selectie toepast en de geselecteerden vervolgens (zonder een *zékere* benoeming in het vooruitzicht te stellen) aan een gerichte, langdurige, veelzijdige en veeleisende opleiding tot dat ambt onderwerpt, dan moet er al iets heel vreemds aan de hand zijn, als een even groot aantal van degenen die (werkzaam in een ander beroep) indertijd niet geselecteerd zijn en die vervolgens deze opleiding niet hebben gehad, voor dat ambt even geschikt zijn. En het is nog wonderlijker als dat gelijke aantal beschikbaren uit andere kring (zo het al zou bestaan) stuk voor stuk bereid zou zijn tot dit ambt toe te treden, immers die groep zou dan uit bijzonder begaafde mensen bestaan en die kunnen nog wel beter terecht. Komt daar dan nog bij, dat juist zo'n groep alleen maar de kans heeft via een leerperiode (het plaatsvervangerschap) tot dat ambt toegelaten te worden, dan lijkt mij de konklusie toch wel duidelijk : zo'n groep mensen is niet voorhanden, stelt zich niet beschikbaar.

Heel kort gezegd en samengevat : wie op twee gedachten hinkt, loopt aan beide kanten moeilijk.

5. In de jaren 1961 tot en met 1968 zijn in totaal 152 personen in Nederland tot rechter in een rechtbank benoemd, precies 19 gemiddeld per jaar. Daarvan zijn er 53, welke tot de buitenstaanders werden gerekend, waaronder echter ook een aantal, rond de 10, die via een benoeming tot substituut-griffier en rechter-plaatsvervanger (na een minstens zes jarige praktijkervaring in het recht) deze functie hebben bereikt. Deze weg nu is duidelijk doodgelopen, wat veel zeggend is, want zij biedt practisch dezelfde kansen voor een benoeming tot rechter als de hiervoor besproken, tweede weg die thans wordt beproefd en zij heeft daarop het voordeel, dat de kandidaat zich geheel aan één doelstelling kan wijden in een van rijkswege betaalde functie. Jaarlijks werden dus in deze periode zo'n vijf juristen van buiten het apparaat (meest advocaten) tot rechter benoemd.
Als mijn prognose, dat dit getal zeker niet zal toenemen, juist is, kan gezegd worden, dat in de toekomst het gezicht van de rechterlijke macht zal worden bepaald door de krachtens het Opleidingsbesluit van 1956 tot rechter benoemden én, naar te verwachten valt, door de zonder opleiding benoemden (de derde weg), niet krachtens hun meerderheid, maar wegens persoonlijke inbreng.

6. Dat de opleiding van de *R.A.I.O.*'s voor de toekomst van de rechterlijke macht erg belangrijk is, volgt uit wat ik hiervoor betoogde. Daarbij moeten echter twee kanttekeningen gemaakt worden, waarvan ik de eerste kort kan houden. Ter Heide heeft in zijn geschrift : *De onafhankelijkheid van de rechterlijke macht* voorgesteld de opleiding toe te vertrouwen aan een driemanschap, bestaande uit de R.A.I.O. zelf, een lid van de rechterlijke macht en een vertegenwoordiger van de Juridische Faculteit, die het kritisch element in de beslissingen moet inbrengen (1). Deze opmerking bevat een subtiel grapje en voorts een vaststelling, die *niet*, zoals ze op het eerste gezicht lijkt, nogal „*cru*" is. Over die kritische inbreng van de professor, kom ik nog te spreken. Het subtiele grapje maakt ons erop attent, dat wij bij de opleiding van kandidaten voor het rechterlijk ambt met mensen te doen hebben, die niet allereerst opgeleid worden maar zich opleiden. En die dus een eigen weg op kunnen gaan, welke niet bepaald wordt door anderen, die bezig zijn hen op te leiden. Een mens kan nee zeggen tegen het opgeleid worden en toch in zijn opleiding slagen. Een uitvloeisel van

(1) TER HEIDE J., *De onafhankelijkheid van de rechterlijke macht*, 1970, blz. 60, noot 15.

het voorstel ter Heide lijkt mij, dat, wanneer omtrent de lotgevallen van de *R.A.I.O.* in het driemanschap de stemmen der twee anderen niet zijn te verzoenen, de R.A.I.O. zelf als voorzitter van het driemanschap de beslissende stem heeft.

7. Mijn tweede kanttekening op de belangrijkheid van de opleiding van de *R.A.I.O.* voor de toekomst der rechterlijke macht, vergt meer adstructie. Ik ga uit van het standpunt, dat de rechterlijke macht binnen een staatsgemeenschap een belangrijke functie verricht. De volgende constatering is, dat die rechterlijke macht, die in een belangrijk aspect van het leven : het niet op andere wijze te verzoenen sociaal conflict, het lot van zeer velen in handen heeft, uit een gering aantal mensen bestaat. Op 27 december 1971 telde Nederland 480 leden van de zittende magistratuur (rechters in ruime zin) en het aantal leden van het O.M. bedroeg nog geen 150. Mij thans toespitsend op de rechters in ruime zin vermeld ik, enigszins in de marge, dat het aantal vrouwelijke rechters 21 was (4,4 %) en dat er veel meer plaatsvervangende rechters zijn dan vaste leden der gerechten, te weten 782, waarvan 30 vrouwelijke (3,83 %). Zo ongeveer 125 à 130 van de vaste rechters zijn 60 jaar of ouder en moeten dus binnen tien jaar worden vervangen. De overige vacatures in die tien jaar vinden hun oorzaak in :

a) uitbreiding van het aantal rechtersplaatsen,

b) rechters die voor zij zestig jaar zijn sterven en een paar uiterst weinig voorkomende gevallen : vervroegde pensioenering en vervroegde ontslagneming wegens aanvaarding van een andere betrekking, nog zeldzamer wegens „moeilijkheden".

Tweehonderd vacatures in de komende 10 jaar, gemiddeld 20 per jaar is geen lage schatting, tenzij in die tijd de pensioengerechtigde leeftijd zou worden verlaagd tot 65 jaar. Dat is, zo zou men kunnen zeggen, toch altijd ruim 40 % van het huidige totaalbestand.
Maar de organisatie van de rechterlijke macht is van dien aard, dat deze vernieuwing als het ware vanzelfsprekend wordt geabsorbeerd. Deze 20 nieuwe rechters per jaar komen terecht bij 19 arrondissementen en een aantal kantongerechten der tweede klasse. Over deze gerechten worden zij verdeeld en wel zo, dat zelfs de grootste rechtbank per jaar zelden meer dan drie nieuwe leden krijgt, de meeste maar één. Deze binnendruppelende nieuwelingen komen terecht in een bestaand college, waarvan het presidium, maar ook de oudere rechters reeds jaren lang deel uitmaken. Het rechtsbedrijf kent vele puur

technische punten en een organisatie, met betrekking waartoe de eenling-nieuw-benoemde vreemd staat, terwijl hij ook geconfronteerd wordt met een aantal mensen, collega's die door de aard van hun ambt, dat belangrijk is en dat zij lang hebben bekleed krachtens benoeming, meest niet tot de zwakke karakters behoren.
Men behoeft meen ik geen sociologie van de groep te bestuderen om in te zien dat deze organisatie bij uitstek geschikt is nieuwe leden in het oude verband te dringen of dwingen, of, zo zij dat niet wensen, hun invloed te minimaliseren. Gaan we er nu van uit, dat een nieuwe visie op de doeleinden en methoden van de rechtspraak nodig is, en voorts, dat deze nieuwe visie krachtens een geslaagde opleiding aan de nieuw benoemden is overgebracht, maar dat die visie anderzijds een afweerhouding ontmoet bij de leden van de rechterlijke colleges waarbinnen die nieuw benoemden gaan werken, dan is het met de kansen voor een veranderd bestel bijzonder slecht gesteld.
Daarbij heb ik dan nog verondersteld dat een opleiding, die wat het dagelijks toezicht betreft toch bij rechters zal liggen, in staat is aan de opgeleiden nieuwe visies bij te brengen omtrent de taken van de rechterlijke macht, wanneer die rechters die nieuwe visies niet accepteren.
Eén ding is duidelijk : wie hier de jeugd alleen heeft, heeft de toekomst nog niet. Zou het nieuwe rechtersbeleid van de toekomst fundamenteel moeten gaan afwijken van het huidige rechtersbeeld, dan zal men niet alleen de jongeren hiertoe moeten opleiden en zich laten opleiden, maar ook de rechters, die reeds lang aan het werk zijn, van het belang en de redelijkheid dier nieuwe gezichtspunten moeten overtuigen of hen minstens aan het twijfelen moeten brengen. Het scheppen en/of forceren van een confliktmodel zal in dit geval geen énkel nut, véél schade opleveren.

8. Op 4 november 1945 verscheen in het Nederlands Juristenblad een artikel, geheten : *De toekomst van de rechterlijke macht.* Daarin schetste Langemeijer het oude rechtersbeeld, dat in de samenleving van na-oorlogs Nederland, naar hij meende niet meer zou kunnen terugkeren (en welk beeld, zo voeg ik er aan toe, in de oorlogstijd grote averij had opgelopen) : „In een maatschappij, soms bijna geheel in rust, dan weer in wat snellere, maar gelijkmatige ontwikkeling, een maatschappij waarvan de juridische vorm in zijn grote lijnen met de rechtsovertuiging der meerderheid overeenstemde, kon de rechter zich zien als degene, die aan de rechtsorde de laatste verfijnende toets aanbracht, waardoor die bevrediging van het rechtsgevoel nog zoveel te meer werd verkregen".

Langemeijer voorzag in na-oorlogs Nederland een uiteenlopen van rechtsovertuigingen, niet in deze zin, dat min of meer kleine groepen zich tegen die overtuiging keerden, dat immers was en is sinds jaar en dag in westerse samenlevingen een bekend en aanvaard verschijnsel, maar aldus, dat meerdere overtuigingen van tegengestelde of niet te verzoenen aard bij wisselende meerderheden zoveel steun en bijval zouden vinden, dat van één rechtsovertuiging niet meer zou kunnen worden gesproken en dus niet meer van de juridische vormgeving dier overtuiging.
Deze uit 1945 daterende onrustverwekkende wissel was kennelijk niet op kort zicht uitgeschreven en werd dan ook in de vijftiger jaren niet verzilverd. Het opmerkelijke van dat decennium is juist, dat de Nederlandse rechterlijke macht, wier aanzien in en door de oorlog bijzonder was geschaad (een crisis van de magistratuur te vergelijken met die waarover Matthijs spreekt in het België van 1919) haar reputatie zo gemakkelijk terugwon en dat zij haar werk kon doen in een bestel, gekenmerkt door eenheid rondom wederopbouw en herstel, welk bestel voorlopig de juridische vormgeving der samenleving, gelijk door de rechtspraak geschiedde beslist niet met meer kritiek dan die uit vroegere tijdvakken bekend is, ontving. Diezelfde tijd is het, waarin Amerikaanse geleerde waarnemers boeken schreven over het wonderlijk verschijnsel in Nederland, dat een hardwerkend volk zag ploeteren tegen lage lonen in een, uiterlijk, volkomen vrede tussen kapitaal en arbeid.
Die tijd is voorbij en dat geldt zowel voor het arbeidsbestel als voor het rechtsbedrijf. Langemeijers voorspelling is een jaar of vijf geleden uitgekomen en komt steeds meer uit. In hetzelfde Nederlands Juristenblad, nu echter jaargang 1968, waarschuwt hij tegen het misverstand, dat kennelijk vrij algemeen is geworden, inhoudende, dat rechters „lieden zijn die niet veel anders (schijnen te) doen dan fouten maken".

9. Wat is er aan de hand? Is die storm van kritiek in al zijn aspecten te negeren?
Daartoe zal de rechter te gemakkelijker geneigd zijn, omdat sommige aspecten ervan bij voldoende karaktervastheid inderdaad genegeerd dienen te worden.
Ik noem er twee : er zijn mensen, die de rechtspraak in Nederland aanvallen omdat zij een onderdrukkingsmechanisme is, en haar met de cultuur, waarop zij berust tot in de kern verwerpen. Deze radicale nee-zeggers zijn er wel altijd geweest, maar zij laten zich thans duidelijker horen dan vroeger allereerst omdat de mogelijkheid klachten te

laten horen in onze wereld vol massa-communicatiemiddelen zeer is toegenomen, vervolgens omdat zij gebruik kunnen maken van feiten, die ontevredenheid opwekken om heel andere dan door hen aangevoerde redenen en tenslotte omdat de westerse samenlevingen, wat bekomen van koude-oorlog, paniek en communistenhaat weer wat beter zijn gaan begrijpen dan in de vijftiger jaren dat de vrijheid van meningsuiting en demonstratie wel lastig is, en soms gevaarlijk, maar dat die last en dat gevaar inherent zijn aan een redelijk functionerende democratie.

In dit klimaat voelen zich, tweedens, thuis, de huig-naar-de-windzetters, die als de wind uit de kritische hoek gaat waaien, kritiekloos meedoen met iedere kritiek en die, zij zijn te onzent talrijk, bijvoorbeeld van klassejustitie spreken als rechters onderscheid maken tussen „in drift gepleegde opzettelijke doodslag" en het veroorzaken van een dodelijk ongeval door gevaarlijk rijden, of die in ernst voorstellen de bevoegdheid van rechters in strafzaken tot een schijnbevoegdheid te maken door aan de uitvoerende macht steeds de plicht tot het verlenen van gratie op te dragen.

Daarmee echter is de zaak niet afgedaan. De vraag moet aan de orde worden gesteld of de rechterlijke macht de voortijdige voorspelling van Langemeijer uit 1945, mede als gevolg van de „*quiet fifties*", niet tot eigen schade heeft genegeerd. Want die voorspelling hield ook ook een opdracht in. Voor het geval zij werkelijkheid zou worden was het wel niet denkbaar dat de rechtersgroep op de geheel traditionele wijze kon blijven rechtspreken en oordelen en toch zich gesteund kon blijven voelen door een onmisbare redelijke mate van consensus vanuit de samenleving. Als blijkens een enquête meer dan de helft van het nederlandse volk meent dat er in Nederland sprake is van klassejustitie dan is dat een zeer ernstig crisisverschijnsel zelfs al zou er niets van waar zijn. Want het betekent dat de rechtspraak onwaarachtig overkomt. En de vraag rijst dus of bij gelijkblijvende mate van technisch-juridische bekwaamheid, (misschien zelfs verbetering daarvan) bij — ik zeg het met nadruk — onbetwiste integriteit van de rechterlijke macht als geheel, toch niet elders iets fout is gegaan of dreigt te gaan. Dat elders ligt dan op het door Langemeijer aangeduide terrein, dat handelt over het model van de samenleving waarbinnen recht en rechtspraak moeten functioneren. Dat model is veranderd, kon desondanks de rechtspraak traditioneel blijven? En op ons onderwerp toegespitst : is de opleiding tot de rechterlijke macht een zaak van overdracht van kennis, inzicht en attitudes : overdracht die plaatsvindt vanuit de bestaande kaders van de rechterlijke macht en gaat naar de „eigen jongeren"? Is het dat alleen?

10. Hiervoor deelde ik mee, dat „goede" buitenstaanders door de Commissie Verdam als het betere soort rechters werden beschouwd. Nader bekeken blijkt dat echter een zeer geclausuleerde liefdesverklaring te zijn geweest. Want een van de redenen waarom degenen die *nourri(e)s dans le sérail* zijn, niet mogen verdwijnen is volgens het eerste rapport de omstandigheid, dat „hun intrede in het corps op zeer jeugdige leeftijd bij hen de grootste aanpassing aan de bestaande tradities doet verwachten". Vervelend gezegd, zoals tegenwoordig bij ons gebruikelijk, dient dus de interne opleiding, naar haar historische oorsprong, ook om „flink geïndoctrineerde" mensen op te leveren, die niet „met nieuwigheden komen aanzetten". De uitspraak stamt uit de eerste helft van de vijftiger jaren. De crisisperiode voor de rechterlijke macht was duidelijk voorbij. Alles liep op wieltjes. Als dan ook een aantal rechterlijke autoriteiten ten aanzien van de opleiding te kennen geeft „geen wijziging hoegenaamd van de bestaande toestand geraden te oordelen", antwoordt de toch niet gezapige minister van justitie, lid van de P.v.d.A., Donker : „De ondergetekende verstaat het, dat de magistratuur, die er aansprak op mag maken algemeen in hoog aanzien te staan, beducht is voor veranderingen, welke dat aanzien schade zouden kunnen toebrengen". Vervolgens brengt hij dan voorzichtig te berde, dat het handhaven van het aanzien bij een snelle ontwikkeling van de maatschappij „niet immer" zonder het treffen van verdere voorzieningen kan plaatsvinden.
Nochtans moet men dit vaststellen : als juist was, dat de rechterlijke macht in die tijd algemeen in hoog aanzien stond (en ik geloof dat het juist is) dan ligt het voortgaan in de lijn, die dit aanzien handhaaft, in de lijn der traditie dus, voor de hand. Ik zou niet willen zeggen, dat het *geboden* was, want het voorspelde onweer kwam in de verte aanrommelen, en die daarvoor oren had kon wellicht ook merken, dat het dichterbij kwam.

11. Men kan de doelstelling van de opleiding tot de magistratuur op twee wijzen formuleren :

a) Het totaal aan kennis, inzicht en attitudes, dat binnen het rechterlijk apparaat voor handen is, dient zo adequaat mogelijk aan de aspirant te worden doorgegeven.

b) De taken die binnen de rechterlijke macht door de aspirant straks vervuld moeten worden, dienen hem zo duidelijk mogelijk voor ogen te worden gesteld. De opleiding strekt ertoe hem voor die taken geschikt te maken.

Vanuit een bepaalde, volstrekt positieve waardering van de wijze waarop de rechterlijke macht thans haar taken vervult, kan en moet men volhouden, dat de beide formuleringen materiëel één en ondeelbaar zijn : b) wordt bereikt doordat en omdat a) wordt bereikt.
Vanuit een andere, volstrekt negatieve waardering van de wijze waarop de rechterlijke macht thans haar taken vervult, kan en moet men volhouden, dat a) en b) niets met elkaar te maken hebben, elkaar bestrijden. Door a) na te streven, faalt men terzake b). Door b) te verwerkelijken, komt van a) niets terecht.
Deze gepolariseerde voorstellingen omtrent de opleiding hebben, indien volgehouden, voor de opleiding deze praktische consequenties : Vallen doelstelling a) en b) samen, dan behoort de opleiding een zo groot mogelijke aanpassing aan de bestaande traditie binnen de rechterlijke macht te waarborgen en, negatief, zoveel mogelijk daarmee niet te rijmen invloeden van buiten te weren. Worden invloeden van buiten toch wenselijk geacht, dan zal er zorg voor moeten worden gedragen, dat zij alleen ten goede kunnen werken en dus met waarborgen tegen traditie-brekende factoren worden omgeven (de stage-advocatuur mag pas plaatsvinden na de interne stages op parket en griffie). Reeds bij de selectie moet een criterium zijn, welks afwezigheid gunstig resultaat verhindert, de aanpassingsmogelijkheid en bereidheid ten aanzien van deze traditie. Ervaren magistraten kunnen zoiets in gesprekken met de kandidaten het best vaststellen. Ervaren magistraten ook die lang en deugdelijk hebben gefunctioneerd, zullen de verdere opleiding in deze geest het best kunnen leiden.
Ik behoef wel niet te zeggen, dat het Nederlandse patroon der rechterlijke opleiding formeel erg goed binnen deze visie past.
Zijn daarentegen doelstelling a) en b) geheel gescheiden, dan kan het personeel van het bestaande rechterlijk apparaat in de opleiding geen rol spelen, zeker geen overwegende, want het aankweken van geschiktheid voor de taken van de rechterlijke macht straks, vereist een kritische benadering van de traditie en (daaruit voortvloeiende) a-traditionele werkwijzen.
Naar mijn overtuiging is een volstrekt a-traditionele opleiding tot de magistratuur een funeste zaak. Zij verkwanselt het erfdeel der geschiedenis op onverantwoordelijke wijze. Binnen de magistratuur zou zij uiteraard volstrekt onleefbare verhoudingen tot stand brengen. Heel veel meer behoef ik daarover niet te zeggen, zeker niet als men in aanmerking neemt, dat deze methode zichzelf — gezien de opbouw van de rechterlijke macht — uitmoordt, gelijk ik hiervoor heb geprobeerd aannemelijk te maken (nr. 7).

Belangrijker is dan ook, dat, naar ik meen, in ons tijdsgewricht ook de volstrekt of goeddeels traditionele opleiding, grote gevaren met zich brengt. In de toekomst zullen de nieuwe rechters (en de oude) niet meer alleen het vertrouwde, overgeërfde rechtersbeeld kunnen laten functioneren zonder in die maatschappij disfunctioneel te worden. En wanneer èn selectie èn opleiding een zo interne, gesloten zaak blijkt als thans het geval is, bestaat er grote kans, dat dit oude rechtersbeeld te lang het overheersende blijft.

12. Wat ik met dat oude rechtersbeeld bedoel, zal ik trachten zo eenvoudig mogelijk te zeggen, welke eenvoud echter ongetwijfeld niet verantwoorde reductie en simplificatie tengevolge heeft.
De rechter treedt de massa, waarmee hij moet werken, simpel gezegd : al die afzonderlijke regels van recht, waaruit hij het recht moet maken, tegemoet vanuit een denksysteem, dat die massa hanteerbaar, bewerkelijk voor hem maakt. Zo'n systeem laat zich het eenvoudigst aan de stoffelijke wereld ontlenen. Nemen wij het idee van de klok. De klok werkt door de juiste samenstelling van zijn onderdelen : zij is een te analyseren, te ontleden ding, dat uit vele onderdelen bestaat, die onder bepaalde omstandigheden *samen* „klokwerking" hebben. Wat wij nodig hebben is de onderdelen in juiste vormgeving en op de juiste plaats en wat we dan krijgen is een werkende klok. Het typische van het geheel is dat het is opgebouwd uit onderdelen, die statisch zijn. Gaat een veer op een andere wijze werken dan „ behoort", dan zal de klok wellicht niet meer werken. Verandert of verwijdert men een onderdeel dan moet men in angstige spanning maar wachten of de klok nog wel werkt. Daar ben je in ieder geval niet zeker van voor je gezien hebt dat het te laat is. Het risico valt dus beter niet te nemen.
Wanneer men dat model, dat ik zou willen aanduiden als het mechanische van de stoffelijke naar de sociale werkelijkheid overbrengt (in dit opzicht dus de gelijkvormigheid van beide levensschichten aanvaardt) bestaat het systeem van het recht, uit onderdelen : wetten, gewoonten, beginselen waar dat geheel, dat systeem, van afhangt en die het geheel onwerkzaam kunnen maken, als een onderdeel gaat ontbreken, wordt weggenomen of veranderd.
Daarnaast staat dan het model, evenzeer aan de stoffelijke wereld ontleend, waarvoor men als symbool de bal of de ballon kan nemen. Hierbij wordt de eenheid van het geheel als zo essentieel gezien, dat van afzonderlijk functionerende onderdelen geen sprake meer is. Iedere aanval, waar dan ook binnen de massa gedaan, is een aanval op het gebied, het systeem. Naar de sociale werkelijkheid van het recht overge-

bracht : schijnbaar wordt een onbeduidende misslag begaan. Maar schijn bedrieg, want die aanslag tast het geheel aan. Het is heel eenvoudig het systeem kapot te krijgen : het gaat stuk als het op zijn zwakste punt wordt aangetast. Dit model nu zou ik het organicistische willen noemen. Het oude, thans overheersende rechtersbeeld, nu, is naar mijn mening gevormd door een soms bewuste, vaak onbewuste opvatting van het rechtssysteem naar een deels mechanisch, deels organicistisch model. Deze modellen, hoezeer ook verschillend in hun opbouw, hebben dit gemeen, dat zij het recht binnen de wereld zien als een wel daarin werkende, maar niet daardoor mede bepaalde en telkens opnieuw bepaald wordende grootheid. Ik denk, dat het model, waarnaar een rechtsdenken zich thans moet richten, anders zal moeten zijn en ik zal dat model aanduiden als het cybernetische.

13. Enige tijd geleden heeft een Krijgsraad in Nederland aan een soldaat, die het dienstbevel zijn lange haren af te laten knippen, niet opvolgde, twee jaar gevangenisstraf opgelegd. De protesten daartegen waren overweldigend. Hoe is zo'n straf te verklaren dan vanuit een volslagen misvatting omtrent rechtvaardigheid en recht werd gevraagd. Maar de verklaring is in het geheel niet zo moeilijk: die straf is gebaseerd op een dogmatische generalisatie : stel eens, dat alle soldaten alle bevelen, die hen in dienst werden gegeven, eenvoudig naast zich neer gingen leggen. En dat zou „natuurlijk" gebeuren als dit voorbeeld niet voorbeeldig werd afgestraft. Die hele rampzalige keten van konsekwenties met als eindpunt de vernietiging van iedere mogelijkheid tot militaire weerbaarheid ligt *in effigie* in dit feit opgesloten. Alle argumenten die aan te voeren zijn ten gunste van een lichte straf of zelfs van geen straf, vallen hiertegen in het niet. Is deze dogmatische generalisatie juist, dan was de straf niet te hoog.
Maar is deze wijze van benadering wel juist? Ik zou menen, dat de rechter, welke de weigering van dit dienstbevel als een uiterst ernstige zaak ziet, die met meerdere jaren gevangenisstraf moet worden beboet, geheel afgezien van de inhoud van het dienstbevel en van de omringende omstandigheden, daarmee van een rechtssysteem uitgaat naar een organicistisch model.
Het feit dat de gehoorzaamheid in het leger wordt aangetast op een heel zwakke plaats (kort daarna zou half het leger met toestemming van de legeroverheid aan een langharige periode beginnen) is vanzelfsprekend. Daar stort het geheel het gemakkelijkst in elkaar, daar kan de ballon doorgeprikt worden. Minder ernstig wordt het feit er allerminst door.

Maar laten wij dit model, dat vaak leidt tot dogmatische generalisaties en dat heel huisbakken is (staan we dit toe, dan is het hek van de dam, wie de vinger geeft, verliest zijn hele hand, de ketting breekt bij de zwakste schakel) nu eens in de werkelijkheid gaan verifiëren. Stel dat de Krijgsraad de jonge man geen straf had gegeven op grond van het ontbreken van reële belangen, die door het bevel werden gediend, het willekeurige ervan, en de aantasting van persoonlijkheidsrechten van het individu. Daarvan kon onmogelijk het gevolg zijn, dat iedereen mocht en zou menen, dat in militaire dienst elk bevel straffeloos geweigerd zou kunnen worden. Niet meer vrijheid zou men eraan kunnen ontlenen dan die krachtens welke een militair in het algemeen evenals zijn leeftijdsgenoten in Nederland het haar lang mag laten groeien. Terwijl deze kort daarop bij militaire *oekase* verleende vrijheid er toch kwam (als reactie op de reacties op het vonnis) werd nu, ik zeg het ongaarne, de militaire rechtspraak bijna tot de *risée* van het hele land. Een uitspraak als die ik voorstelde zou wel geen algemene bewondering hebben veroorzaakt, maar toch een redelijke *consensus* in de maatschappij hebben gevonden. Indien men de regel : een dienstbevel moet worden gehoorzaamd, inpast in een cybernetisch model van het rechtssysteem wordt zij mede bepaald door wat er aan maatschappelijke omstandigheden „in wordt gestopt", zowel wat betreft de ernst van een overtreding als wat betreft de vraag of er een overtreding is. Niet denkbaar is, dat al die omstandigheden worden weggevaagd, omdat generalisering *in abstracto* van het feit, de ernst van het feit zou bepalen.

Toch zou ik willen volhouden, dat de rechtspraak niet zo lang geleden met een uitspraak als de onderhavige voor het voetlicht had kunnen treden zonder dat daardoor op grote schaal opschudding werd verwekt. Nu echter had de rechter met „nieuwigheden moeten komen aanzetten" vóór de storm der publieke verontwaardiging losbarstte. Aanpassing aan de traditie, gevolg wellicht van een intensieve militaire opleiding, deed de rechtspraak veel kwaad, dat bij hantering van een ander model van het rechtssysteem vermeden had kunnen worden.

Nu nog een voorbeeld, waarbij de emoties minder kans krijgen en dat dus wellicht leerzamer is. In een strafzaak kan in het algemeen hoger beroep worden aangetekend binnen 14 dagen na de uitspraak. Die regel geldt ook als men in eerste instantie bij verstek veroordeeld is, mits de dagvaarding, die de eerste instantie inleidde, in persoon aan de verdachte was betekend, want dan is hij bij machte zelf de termijnen in het oog te houden. Zekere C. H. M. verkeerde in deze positie. Hij werd op 12 juli 1971 wegens het rijden door een rood verkeers-

licht door de kantonrechter te Leiden bij verstek veroordeeld en tekende pas op 20 augustus 1971 bij de Haagse rechtbank hoger beroep aan, kort gezegd, niet een beetje, maar veel te laat. Toch besliste de Haagse rechtbank op 24 december 1971 dat dit beroep niet te laat was ingesteld (1). De man had om uitstel van behandeling der zaak voor de kantonrechter gevraagd wegens afwezigheid met vacantie. De zaak was door deze echter toch op die dag behandeld, zonder dat afwijzing van zijn verzoek aan hem was meegedeeld. Vast stond bovendien dat hij te kennen had gegeven, dat hij verweer wilde voeren. De rechtbank meende, dat deze gang van zaken gecorrigeerd behoorde te worden door het beginsel dat aan 408 W. Sv. ten grondslag ligt (wie een dagvaarding in persoon heeft ontvangen moet zelf het verloop van de zaak volgen) „niet in alle gestrengheid toe te passen". In feite betekent dat : in het geheel niet toe te passen. Kortheidshalve laat ik nu buiten beschouwing dat ook de beslissing ten gronde : ontslag van rechtsvervolging omdat de man door het rode licht reeds teneinde een vrouw, die zeer spoedig zou kunnen bevallen naar het ziekenhuis te brengen, in mijn kader past. Want ik zou willen zeggen, dat de rechter die het rechtssysteem, soms bewust, meest onbewust, verstaat als een mechanisch model, niet gemakkelijk, en zeker niet in dit geval van ruimschootse overschrijding (het onderdeel is veel te groot geworden) overschrijding van een beroepstermijn als een in geweten juiste beslissing zou kunnen aanvaarden. Aan twee dingen twijfel ik echter geen moment : a) dat vele rechters deze beslissing zelf niet zouden hebben kunnen nemen, omdat zij in strijd zou zijn met wat hun geweten hun voorschreef; b) dat de rechters die deze beslissing wèl hebben genomen hun geweten in het minst geen geweld hebben aangedaan en dat de meeste mensen hun beslissing zouden aanvaarden, zoals ook het O.M. deed, aangezien het geen cassatie aantekende.

Men kan deze zaak benaderen vanuit de verhouding wet en rechter, en de vraag stellen in hoeverre de billijkheid een oordeel *contra legem* mogelijk maakt. Ik acht voortzetting van die discussie zeker zinvol, al was het maar omdat dergelijke problemen zinvol vanuit twee kanten kunnen worden belicht. In het cybernetisch model, dat de betekenisinhoud van de regel mede bepaald laat worden door de inwerking van het buitengebeuren op de regel, is er echter geen sprake van *contra legem* handelen; de regel geldt binnen het plan waarvoor zij is geschreven. Dit geval valt buiten het plan. Het systeem leeft slechts voorzover het wordt bepaald door wat het van buiten

(1) Verkeersrecht, juli 1972, nr. 64.

opneemt en het blijft leven, door wat het naar buiten afgeeft, omdat dit straks het systeem opnieuw kan voeden. Het systeem is geen heelal.

14. In het cybernetische model wordt het recht anders (al zullen vele beslissingen niet veranderen) en het wordt, zolang we er niet aan gewend zijn, ook moeilijker. Het zal vooral moeilijker worden voor ouderen, die vanuit een zekere vanzelfsprekendheid werkten — nogmaals soms bewust, meest onbewust —, met mechanische en organicistische modellen. Die vanzelfsprekendheid en die onbewustheid hangen natuurlijk samen. Zij kunnen slechts doorbroken worden doordat de werkelijkheid ertegen in opstand komt. Zou een aanslag op het geheel juist daar waar het zijn zwakste stee heeft, het geheel vernietigen, dan was de huidige samenleving allang vernietigd. Zou ieder onderdeel nodig zou om het geheel te laten functioneren, en zou niets in staat zijn het gebrek aan dat onderdeel via *homeostasis* op te vangen, dan functioneerde het geheel al lang niet meer.

Ik behoor zelf tot de ouderen, die met het nieuwe model, dat voor de jeugd, hetzij bewust, hetzij meest onbewust, vrij vanzelfsprekend is, niet van nature vertrouwd zijn, ik heb er, om het sterker te zeggen, een natuurlijke afkeer van, omdat het — voorlopig — de zaak verduistert. Toch denk ik, dat wij in de toekomst met dit cybernetische model moeten leven en dat het de enige mogelijkheid is om onder een rechtssysteem te blijven leven, bij gebreke waarvan wij waarschijnlijk in het geheel niet zullen kunnen leven.

Maar dat neemt niet weg, dat de modellen zelf niet in de plaats kunnen komen van de waarden. Wat zij doen is : de waarden verplaatsen, zoals door alle eeuwen heen de waarden verplaatst zijn. Wie meent, dat weigering van een dienstbevel iedere militaire weerbaarheid onmogelijk maakt, en dus een zeer ernstige zaak is, zal het nog met zich zelf eens moeten worden over de vraag of hij zich over die ernstige zaak kan verheugen dan wel of hij ze moet betreuren, anders gezegd : hij zal het model in een waardenschaal moeten zetten. Ieder model werkt met waarden (1).

Naar mijn mening komen de waarden in het cybernetisch model op de meest indringende wijze aan de orde. Geen waarde wordt bij voorbaat uitgesloten, zij kunnen allemaal hun betekenis inbrengen, zij bepalen de inhoud van de regel, zonder dat die binnen het systeem

(1) Zie ook : Esser, *Vorverständnis und Methodenwahl in der Rechtsfindung* (1970) : „Die systemtheorie befasst zich nicht mit dem Verstehens- und Bewertungsvorgang sondern beachtet allein die « Legitimität durch Verfahren »" (blz. 25). Daarom heeft zij dan ook volgens Esser „Ergänzung" nodig.

is versteend tot waarde *an sich*. Ik voel er dan ook niet voor de dogmatische rechtsleer die constant met waarde-oordelen bezig is, als een nutteloze ballast af te werpen en een tegenstelling tussen de klassieke jurist en de functioneel-analytische, door een van mijn mede-preadviseurs zo scherp benadrukt, aanvaard ik niet. Hoezeer wij ook mistasten, tasten naar waarden en naar hun rangorde, doen wij allemaal en voortdurend. Uit de feiten vloeien die waarden niet voort. De gehoonde metafysiek, het geloof in de dingen, die het fysiek kennen te boven gaat, blijft zijn achtervolgers voor.

15. Ik keer thans abrupt tot zeer praktische zaken terug. Mijn uitgangspunt is, dat een opleiding tot de rechterlijke macht, een directe, gerichte opleiding — niet via buitenstaanders — een volstrekt aanvaardbare zaak is. Ik heb reeds betoogd, dat zodanige opleiding door het vergelijkingsmateriaal dat zij biedt, het aanbod van geschikte buitenstaanders, die niet rechtstreeks benoembaar zijn, noodzakelijk gering zal houden. Dat zou verontrustend kunnen werken als wij de huidige situatie in Nederland voor ogen houden : een te gering aantal R.A.I.O.'s die, als het enigszins kan, eerder benoemd worden tot rechter dan in het plan is voorzien, vrij veel buitenstaanders, waarvan er echter maar weinig geschikt zijn.
Maar de huidige situatie heeft geen voorspellende kracht. Degenen die thans tot lid van de magistratuur worden benoemd, zijn als zij daarvoor solliciteren ongeveer 34 jaar oud. Dat betekent dat zij zo'n 16 jaar geleden aan hun academische studie begonnen, dus in of omstreeks het studiejaar 1956-1957. Een rapport van de commissie Witsen Elias verschaft de volgende gegevens : „De geringe interesse voor de rechtenstudie in de jaren 1952-1960 — volgens de gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek werden in die periode in een cursusjaar aan de 6 universiteiten tesamen nimmer meer dan 400 eerste jaars studenten in de rechten ingeschreven en in het cursusjaar 1955-1956 zelfs maar 305 — heeft tot gevolg gehad dat het aantal afgestudeerde juristen de laatste jaren op een dieptepunt kwam". Statistische gegevens leren ons ook, dat dus in de aansluitende afstudeerperioden maar hooguit 200 meesters in de rechten per jaar werden afgeleverd, die werden geworpen in een markt — die van 1957 tot 1965 — welke een ongekende economische opleving zag ontstaan met daarbijbehorende vraag naar juristen, die de dag na hun afstuderen tegen steeds stijgende lonen aan het werk konden tijgen. Uit deze groepen van studenten moeten thans de rechters gewonnen worden en het ligt dus voor de hand, dat het aanbod stagneert.

Het aanbod aan eerste jaars rechtenstudenten is door de verhoogde maatschappelijke vraag en door de openstelling van de rechtenstudie voor leerlingen met eindexamen H.B.S.A. inmiddels zo enorm gestegen, dat de gezamenlijke Nederlandse universiteiten en hogescholen de laatste jaren gemiddeld zo'n 2.500 eerste jaarsstudenten per jaar zagen aankomen, waarvan er, te beginnen over een of twee jaar jaarlijks zo'n 1.200 zullen afstuderen, dat is zeker zes keer meer dan in de periode, die het huidige tekort aan kandidaten voor de rechterlijke macht bepaalt. Uit die 1.200 afgestudeerden zullen jaarlijks hooguit 35 mensen naar voren moeten komen, om over enige tijd de 30 vacatures, die, weer hooguit openstaan in de zittende en de staande magistratuur te vullen. Houdt men nog rekening met enige aanvulling dier vacatures door buitenstaanders, dan wordt het getal nog minder. Mijn conclusie is dat deze ruime kwantitatieve mogelijkheden voor de toekomst, de mogelijkheid van een goede kwalitatieve keuze bijzonder vereenvoudigen.

In verband hiermee nog een drietal opmerkingen

a) het aantal meisjes, dat tot de rechterlijke macht toetreden, zal in de toekomst aanmerkelijk moeten worden opgevoerd. De verhoudingen zijn nu, zoals ik boven uiteenzette, bedroevend. Het aantal meisjes, dat rechten studeert en haar studie voltooit, wordt verhoudingsgewijs en absoluut steeds hoger. Niet enkel de algemene trend in het maatschappelijk leven zal de deelname van vrouwen aan de rechterlijke macht doen toenemen, naar mijn smaak zullen zij als groep bovendien bijzonder geëigend zijn om de praktische consequenties van het cybernetisch model voor het rechtsleven te realiseren. Het soort generalisatie dat men name van het organicistisch model uitgaat lijkt typisch mannelijke kenmerken te vertonen, maar misschien ben ik hier zelf aan het generaliseren.

b) Ongetwijfeld zal er ook in de nabije toekomst invloed uitgaan van de verruimde openstelling van de rechtenstudie in Nederland. Het merendeel van de juridische studenten, dat zich thans voor het eerst laat inschrijven heeft niet meer als vooropleiding : gymnasium *alpha*, gelijk steeds het geval is geweest. Ik durf niet voorspellen, dat dientengevolge *betere* condities zijn geschapen voor het nieuwe rechtersbeeld. Wel zullen de „afgestudeerden" van H.B.S.A. en atheneum tegenover het traditionele rechtersbeeld vrijer staan dan hun gymnasiale collega's. Misschien echter kan het zeer betreurenswaardige probleem rijzen van regelmatige afstoting dezer groepen op grond van een selectie naar attitude.

c) De juridische faculteiten van Nederlandse universiteiten en hogescholen hebben de laatste 10 jaren een staf aan wetenschappelijke medewerkers opgebouwd, voor het merendeel bestaande uit jonge mensen, waarvan de meesten, na betrekkelijk korte tijd, al dan niet gepromoveerd de universiteit verlaat. Daar de universiteiten hier een soort eerste keus hebben, is deze staf, gemiddeld genomen van een hoog peil. Het ligt van beide zijden voor de hand dat tussen deze staven en de rechterlijke macht, uitwisseling plaatsvindt, ook in die vorm, dat medewerkers aan de universiteiten op *part-time* basis bij het rechterswerk worden betrokken en desgewenst daaraan vooruitzichten voor een vaste betrekking in de magistratuur kunnen ontlenen, die niet gewrongen behoeven te worden in het keurslijf van de regeling der opleiding krachtens het besluit van 1956. Naar ik meen geeft in België het enkele feit, dat men enige tijd aan een universiteit het recht heeft gedoceerd toegang tot de magistratuur. Of dit voor gevallen, welke ik op het oog heb, praktische betekenis heeft, weet ik niet.

16. Van de hiervoor ontwikkelde gedachten omtrent de opleiding tot de rechterlijke macht kan alleen het hoofdbeginsel, de wijziging van een traditionele, gesloten opleiding in een open opleiding (die zich van de traditie echter niet losmaakt) worden vertaald in veranderingsvoorstellen omtrent de opleiding. Daarmee is dan geen garantie geschapen dat in die opener opleiding een vernieuwde visie op recht en rechtspraak, als door de eigen tijd vereist, werkelijk zijn beslag krijgt. Want opleiding geschiedt „aan mensen" door mensen en dat houdt twee voorwaarden in, die door geen reglementering kunnen worden afgedwongen : de bereidheid zowel van die zich opleidt als van hen die opleiden (en wat, met name de laatsten betreft, ook de bekwaamheid) tot receptiviteit. Verandering van de opleiding kan niet veel meer doen dan de kaders scheppen, waarbinnen inhoudelijke vernieuwingen de beste kans krijgen.
De opleiding en de selectie die meer open worden gemaakt verhogen de anders slechts geringe kans het „kritisch element" in de rechtspraak een plaats te geven, welk kritisch element ter Heide zoals reeds werd opgemerkt binnen de opleiding wilde verpersoonlijken in een vertegenwoordiger van een juridische faculteit. Daarmee doelde hij wel op wat ook door mij als nodig wordt gezien voor het goed functioneren van de rechtspraak in onze samenleving : de kritische reflectie vanuit een ander denkmodel op het model, dat de rechter aan de aspirant-rechter tot het hanteren van rechtsbeslissingen overdraagt. Intern kan die reflectie en het praktisch handelen dat daaruit

volgt niet of amper aanvangen, indien zij er niet van buiten af is ingebracht.

17. De navolgende elementen van de bestaande opleiding tot rechter zullen in het kader van het hier betoogde nader moeten worden bestudeerd en als gevolg daarvan wellicht veranderd moeten worden.

a. de buitenstage van twee jaar, meest doorgebracht op een advocatenkantoor, en welke plaats vindt aan het einde van de opleiding. De advocaat-stagiaire is noch in zijn verhouding tot het rechterlijk college, binnen welk gebied deze stage plaatsvindt noch in die tot zijn tijdelijke collega-advocaten, een echt advocaat en dat niet enkel omdat hij een gesalarieerd rijksambtenaar is. Mentaal blijft hij leerling van het rechterlijk corps en dit beschouwt hem dan ook niet als een gewone advocaat, maar als een leerling, die ander werk doet. Minimum-eis zou m.i. zijn, dat de advocaten-stage niet wordt doorgebracht in het domein van het rechterlijk college, waar de andere stages werden afgelegd.
Naar ik meen is echter hier de grondgedachte van het Belgisch systeem te verkiezen. De onmiddellijke inlijving van de aspirant-rechter na afloop van zijn studie-periode werkt een gesloten ontwikkeling bijzonder in de hand. Indien de kandidaat zich pas ter selectie kan aanmelden, als hij na het behalen van zijn meesterstitel tenminste twee jaar in de advocatuur of een daarmee gelijk te stellen juridische werkzaamheid is bezig geweest, biedt dat vele voordelen, terwijl er ook in het geheel geen tijd mee verloren gaat. Want de huidige buitenstage aan het eind kan dan geheel vervallen, en ook de proeftijd van vier maanden is overbodig geworden. Immers de selectiecommissie heeft er nu een *set* beoordelingscriteria bij gekregen, waarmee de geschiktheid veel eenvoudiger en trefzekerder kan worden getoetst dan bij de juist afgestudeerden. De kandidaat zelf, die zelfstandig „in het veld" heeft gewerkt, kan voorts zijn beslissing om te solliciteren hechter funderen. Gevaar, dat zich te weinig mensen zullen aanmelden, lijkt mij voor de toekomst om redenen, die ik hierboven (nr. 15) weergaf, volstrekt uitgesloten.

b. De samenstelling van de selectiecommissie. Het lijkt mij duidelijk dat de rechterlijke macht daarin vertegenwoordigd moet blijven en een zware stem moet houden. Ernstig betwijfel ik echter of het goed is, dat de commissie enkel uit ervaren, en dus meest oudere leden van de magistratuur en een ambtenaar van het ministerie van justitie moet zijn samengesteld. Daardoor wordt de nieuwe aanwas voor een verre toekomst te uitsluitend door het oude bestand van de rechter-

lijke macht bepaald. Houdt men de commissie klein dan zou te denken zijn aan twee leden van de rechterlijke macht, en twee deskundige buitenstaanders, waarbij te denken zou vallen aan een advocaat en een representant van de juridische faculteiten in Nederland, terwijl als vijfde lid de ambtenaar van het ministerie van justitie zou kunnen fungeren.
De Ruiter, hoogleraar in het burgerlijk recht aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, tevens oud-rechter, heeft in zijn boekje : „*Oude en nieuwe taken van de burgerlijke rechter* (1), gewaarschuwd tegen een selectiecommissie die de gedaante zou aannemen van de in Frankrijk fungerende : Conseil de la Magistrature, „een college waarin vertegenwoordigers van verschillende stromingen van de maatschappij zitting hebben naast specialisten in de ruimste zin van het woord". Dit soort democratisering binnen het corps rechterlijke ambtenaren wijst hij af, omdat aldus levensgroot het gevaar dreigt van politieke benoemingen en invloed van *pressure groups*, welke zelfs de onafhankelijkheid der rechters zou kunnen aantasten.
Een commissie met partijpolitieke vertegenwoordigers zou ik zeker ook af wijzen, maar dat de rechtspolitiek in die commissie vertegenwoordigd moet zijn is juist de *quintessens* van mijn voorstel. Onder rechtspolitiek versta ik dan : de verschillende opvattingen die in de samenleving bestaan omtrent de wijzen waarop de rechtspraak moet functioneren; de methoden die tot goede rechtspraak leiden.
Ongetwijfeld dreigen gevaren, als door de Ruiter aangehaald, vanaf het moment, dat men de selectie, die uiteindelijk een groot deel van het toekomstig rechtersbestand bepaalt, mede in handen geeft van „buitenstaanders". De kans op verwezenlijking van die gevaren, die men zo klein mogelijk moet maken, dient dan altijd nog afgewogen te worden tegen de kans, dat een geheel interne samenstelling van de commissie toekomstige rechters aantrekt en vooral ook een aantal mensen als toekomstig rechter afstoot, zonder dat dit „benoemingsbeleid op lange termijn" door de eisen der tijd gerechtvaardigd is. Ook dan zou men kunnen zeggen, dat een bepaald soort „politieke motieven" bij de selectie een rol speelt.

c. De opleiding binnen het kader van het Opleidings- en Vormingsbesluit van 1956.

I. Wie de selectie is doorgekomen zal straks meestal rechter dan wel lid van het O.M. worden. Voorlopig kan hij zijn keuze niet alleen

(1) Tweede druk, 1970.

uitstellen maar zijn hele opleiding is tot aan het begin van de „voortgezette opleiding", waar de wegen drastisch uit elkaar gaan, voor allen eenvormig. Toch zijn beide functies zo verschillend, dat alleen maar een ideeële gedachte omtrent hun dieperliggende verbondenheid ten grondslag kan liggen aan die gelijkvormigheid. De functies van rechter en lid van het O.M. zijn echter niet in de mate die hier verondersteld wordt wederkerig „verwisselbaar". Deze gelijke opleiding bevat voor elk der groepen noodzakelijk veel overbodigs en is zeker niet meer te rechtvaardigen, wanneer de keuze voor de magistratuur wordt gedaan nadat de kandidaat minstens twee jaar in een rechtspraktijk is werkzaam geweest. Men kan deze gelijkschakeling niet motiveren op de curieuze wijze van minister Donker, die betoogde in 1953, „dat iemands kwaliteiten dikwijls worden gescherpt indien hij wordt gesteld voor een taak, waartoe hij zich *qua* aanleg niet aanstonds voelt aangetrokken". Dan is een stage als brandweerman, diepzeeduiker of glasblazer voor velen nog geschikter.
Wie, eenmaal geselecteerd, kiest voor de civiele rechtspraak als hoofdtaak zou gedurende 3 1/2 jaar rechtbankwerk op niveau dienen te verrichten, waartussenin een stage van hooguit een half jaar bij een parket, om met dit werk en zijn problemen kennis te maken. Ik stel mij voor, dat die parketstage tussen twee verschillende perioden van rechtbankwerkzaamheid zou vallen, waarvan de ene, van 1 jaar of 1 1/2 jaar, op een kleine rechtbank, de tweede van 2 à 2 1/2 jaar op een grote rechtbank wordt doorgebracht. Dit niet alleen vanwege de gewenste mobiliteit maar ook om aldus het verschil in werk en personeelssfeer voor eigen ervaring te kunnen benutten.
De opleiding van wie voor het O.M. kiest zou het spiegelbeeld van vorengemelde gang van zaken kunnen zijn. Ook hier zou het belangrijk zijn, dat de kandidaat zowel op een groot als op een klein parket te werk wordt gesteld.
Wie, eenmaal geselecteerd, kiest voor strafrechter als specialisatie (deze specialisatie zal toch niet uit kunnen blijven en het moment van de keuze lijkt mij in de opleiding thuis te horen) zal een ander opleidingsschema krijgen, dat aan die keuze is aangepast, maar dat, zo lijkt mij, de mogelijkheid van de kandidaat om ook civiel werk te kunnen doen, moet incalculeren (zoals de civiele rechter zonodig ook als invallend strafrechter moet kunnen worden ingezet).
Met deze indeling van de stages, die naar het mij voorkomt, efficiënter is, zou voorts kunnen worden bereikt, dat de periode van de „voortgezette opleiding" korter kan worden gehouden, dan nu het geval is. Na de eigenlijke opleiding zou de gerechtsauditeur *normaliter* aanstonds tot rechter-plaatsvervanger dienen te worden benoemd.

II. De begeleiding en beoordeling van de stagiaires, moet bij voortzetting van deze gedachtengang, mede ondersteund worden van buiten. Deze buitenstaanders zullen dan echter terdege op de hoogte moeten zijn van de praktische eisen, die het rechterswerk en het werk bij het O.M. met zich meebrengen. De definitieve, jaarlijkse beoordeling, waarvan reeds nu het resultaat met de betrokken R.A.I.O. wordt besproken, zou op grond van *adviezen* van hen, die bij de begeleiding betrokken zijn, moeten worden opgesteld door de voorzitter van het begeleidings*team*, die lid is van het rechterlijk college, waarbij de opleiding plaatsvindt.
Behalve leden van juridische faculteiten zouden als lid van het begeleidingsteam kunnen worden ingeschakeld advocaten, terwijl ook niet uitgesloten moet worden geacht, dat beoefenaars van andere disciplines, die voor de rechtspraak van betekenis zijn, lid van zo'n *team* worden, als zij zich via hun beroep met het praktisch rechtsgebeuren bezighouden. Ten aanzien van de opleiding tot lid van het O.M. en tot strafrechter denk ik aan de beoefenaars van de forensische psychiatrie.
De Stichting Studie Rechtspleging, die cursussen verzorgt, welke naar mijn indruk door R.A.I.O.'s vrij onregelmatig worden gevolgd (er zijn veel meer ervaren rechters bij die cursussen aan te treffen) en die kennelijk als een randverschijnsel worden beschouwd, zou na herbezinning omtrent haar inhoud en opzet, en geïntensiveerd naar mijn oordeel een veel centraler plaats in de begeleiding moeten gaan innemen. Dat het bijwonen van die cursussen indertijd voor R.A.I.O.'s niet verplicht is gesteld, is wel ontroerend liberaal, maar de zin ervan kan ik moeilijk inzien. Verplicht stellen van een op het werk betrokken cursus lijkt mij niet alleen vanzelfsprekend, het kan ook geen problemen opleveren als deze cursussen worden beschouwd als een deel van de opleiding en vrijstelling daarvoor dus niets anders is als wanneer men de R.A.I.O. van ander werk vrijstelt omdat hij bij een zitting moet assisteren. Deze cursussen, in het bijzonder gericht op de R.A.I.O. en zijn problematiek, tevens toegankelijk voor andere rechterlijke ambtenaren, zouden, indien zij werden opgebouwd in een leer- en discussievorm, bijzonder veel kunnen bijdragen aan een vernieuwe vorming van het rechtsdenken en aan de integratie daarvan binnen de bestaande kaders van de rechterlijke macht. Eer dan een interessante bijkomstigheid lijken zij mij te moeten zijn een centraal gegeven in de opleiding, waaraan met name door buitenstaandersbeoordelaars criteria voor de beoordeling kunnen worden ontleend.

d. Binnen de Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak bestaat reeds de sectie R.A.I.O.'s die onlangs naar aanleiding van een enquête

onder de R.A.I.O.'s een verslag heeft uitgebracht in het Nederlands Juristenblad. Deze sectie zal m.i., wanneer zij inderdaad de R.A.I.O.'s goed vertegenwoordigt, een eigen functie ook binnen de opleiding kunnen krijgen. Bestudering en rapportage omtrent de inhoudelijke aspecten van de opleiding zouden regelmatig van deze sectie dienen uit te gaan, waardoor een evaluatie van die opleiding vanuit het corps der opgeleiden zelf tot voorlichting en lering zou kunnen dienen van de opleiders. Mij zou het niet onaanvaardbaar voorkomen indien een lid van de sectie der R.A.I.O.'s als lid of minstens adviseur aan de Selectie-Commissie werd toegevoegd.

18. Ik ben hiermee aan het einde van mijn voordracht gekomen. Zij laat veel onbesproken en houdt, ook voor mij zelf, veel twijfelpunten overeind. Als bij U omtrent een zeker punt enige twijfel mocht zijn gerezen, namelijk mijn emotionele relatie tot de rechterlijke macht, werk en personen, dan wil ik die twijfel heel duidelijk wegnemen. Van de nogal vele ambachten, die ik heb vervuld (al waren het er dan geen twaalf) staat het ambacht van rechter bij mij veruit op de eerste plaats. Ik heb het erg graag gedaan, omdat ik er met hoogstaande mensen mocht samenwerken aan een taak, die altijd boeide. Die ervaring heeft mij de moed gegeven, mijn kritiek vrijmoedig te uiten. Die ervaring geeft mij ook de verwachting, dat zo en voorzover die kritiek juist is of juiste kanten heeft, zij zal worden aanvaard binnen de rechterlijke macht, ook waar die aanvaarding moeilijk is. Haar verantwoordelijkheidsgevoel staat daar borg voor.

RÉSUMÉ

FORMATION AU POUVOIR JUDICIAIRE AUX PAYS-BAS

1. Le recrutement des membres du pouvoir judiciaire se fait par trois voies :

a) *une formation interne* de juristes venant en principe d'achever leurs études et admis à cette formation par la voie d'une sélection. Après six ans, un choix est opéré entre le ministère public et la magistrature assise. Avant cela, la formation est la même pour les deux groupes.

b) une formation d'environ deux ans comme juge ou juge de canton suppléant non rémunéré pour laquelle entrent en ligne de compte ceux qui peuvent faire état d'au moins quelque six années de Barreau ou d'une pratique juridique comparable. Pendant cet „apprentissage", le candidat continue à exercer sa profession originaire comme fonction principale (et comme source de revenus). Cette voie est plus particulièrement ouverte dans la magistrature assise.

c) un *très petit* groupe d'avocats plus âgés et d'autres juristes „éminents" sont directement nommés „juge", assez souvent dans des fonctions supérieures aux fonctions initiales habituelles.

2) L'objectif est de „pouvoir d'hommes" (quantitativement, le nombre de femmes y est encore très réduit) le pouvoir judiciaire (je parle plus particulièrement des fonctions initiales dans la magistrature assise) au départ des groupes a) et b), *chacun pour la moitié*. Le double fait, *d'une part*, que les exigences posées au juge, y compris du point de vue technique, sont toujours plus grandes et, *d'autre part*, que peu de *bons* avocats sont enclins à risquer *une chance* au milieu de leur carrière par le biais d'une combinaison difficile entre la magistrature et le Barreau, donne comme prognose que, sauf exceptions, la formation interne fournira de oin les meilleurs candidats. Il est donc pour le moins contestable de vouloir, sur base d'une *théorie* concernant une égale répartition, limiter artificiellement le nombre de sélectionnés parce que ou bien cela conduit, dans l'ensemble, à une pénurie de candidats (comme actuellement) ou bien cela conduit au recrutement dans le groupe b) de candidats d'un niveau en général nécessairement moins élevé. La grande affluence d'étudiants en droit depuis 1967 environ, (lorsque fut abandonnée l'exigence de la formation des humanités classiques) rend évident qu'à l'avenir, à la différence de maintenant, il ne faudra plus tenir compte de pénuries quantitatives de candidats (une augmentation d'environ 400 pour arriver à environ 2.500 étudiants en première année de droit).

3. La formation interne d'aujourd'hui détermine pour une large part la configuration du pouvoir judiciaire jusqu'aux environs de l'an 2000. A côté et avant cela, il importe de savoir qui sera sélectionné en vue de la formation. La sélection devrait se faire (et la procédure de sélection devrait être organisée, également en ce qui concerne ceux qui y procèdent) de telle sorte que le plus large éventail possible de conceptions métaphysiques et philosophiques et de visions politiques soit représenté au sein du pouvoir judiciaire. Cela vaut très certainement pour une période de transition comme celle dans laquelle nous vivons avec les modes de vie pluralistes qui y sont inhérents. C'est pourquoi il faut oser envisager la question de savoir si cette formation interne peut encore se poursuivre sur l'ancienne base : par transfert, au départ des juges en fonction (et plus particulièrement des plus âgés d'entre eux), des connaissances, idées et attitudes enmagasinées chez eux. Je plaide en faveur d'un apport, dans cette formation, d'idées et d'attitudes venant *également* de l'extérieur du poivoir judiciaire lui même (cfr. ter Heide : l'élément critique).
La façon d'approcher les conflits est, à mon avis, déterminée depuis longtemps au sein du pouvoir judiciaire, par deux caractéristiques :

a) une crainte et une méfiance très nettes à l'égard de changements qui, même si, en eux-mêmes, ils sont bons ou du moins pas notoirement mauvais, pourraient avoir pour effet que l'ensemble déraille (le ressort qui se brise). C'est ce qu'on peut appeler la *vision mécanique* dans le sens : le mécanisme marche par la grâce du fonctionnement inchangé de tous ses éléments.

b) l'idée que le droit est un ensemble, un univers qui gravite de façon autonome dans son *Umwelt* sur lequel il agit mais qui, par l'action réciproque de cet *Umwelt* sur ce bastion, se trouve menacé à l'extrême et peut d'effronder, aussi et surtout si cette action s'exerce sur un point faible de l'ensemble. Ce sont pré-

cisément ces points faibles de l'ensemble du droit qui ont „droit" à une protection spéciale. Ici, on pourrait parler d'une vision organiciste.

4. Les deux visions, aussi contradictoires qu'elles soient parfois, déterminent la vision qu'a le juge de sa tâche, la juridiction. Il semble nécessaire au moins de la compléter, et pour une part également de la corriger, par la voie d'une vision permettant aux événements survenant dans la société d'agir sur la juridiction, et ce de telle manière que la sentence du juge ne soit pas seulement une décision *sur* la réalité, mais également une décision renfermée, ancrée dans la réalité. Ainsi, dans certains cas, une règle de droit ne peut être considérée comme pleine de sens qu'en y intégrant la réalité du cas à trancher : la règle ne détermine pas seulement les faits, elle est également déterminée par ces faits. C'est ce qu'on pourrait considérer comme un modèle cybernétique.

5. Cette modification de la vision de la juridiction, qui est requise par l'image du temps, n'empêche pas, accentue plutôt même le fait que la juridiction est : rendre des décisions pleines de sens, qui recherchent la justice, les valeurs et jugements de valeur gardant (prenant) donc une importance exceptionnellement grande dans la juridiction.

6. La formation interne qui, à mon avis, va prendre à l'avenir une importance croissante, doit consacrer de l'attention à ces facettes. L'organisation de la formation doit créer les cadres à l'intérieur desquels pourra se dessiner une nouvelle vision du juge. Ceci devra autant que possible se faire dans une liaison harmonieuse avec les fonctionnaires judiciaires en fonction, à tout le moins en évitant des situations conflictuelles *constantes* (même si un désaccord vif mais sportif à l'intérieur du pouvoir judiciaire n'est *pas toujours* évitable ou non souhaitable). Ceci n'est pas vrai en tout premier lieu en raison de l'inopportunité de situations conflictuelles constantes (même si elles me paraissent à la longue annihilantes au sein du pouvoir judiciaire), mais bien plutôt parce que l'organisation du pouvoir judiciaire et l'absorption *au compte-goutte* de nouveaux membres dans un cadre large et solide conduiraient plus que probablement, en présence d'une position conflictuelle radicale, à un résultat qui porterait préjudice aux idées nouvelles.

7. Le cadre, à l'intérieur duquel se déroule l'organisation de la formation, devra, selon moi, pour atteindre une nouvelle vision du juge, adaptée à des temps qui changent, subir les modifications ci-après :

a) Il n'est effectué aucun recrutement pour la formation interne que parmi des juristes (où il doit être choisi plus de femmes) pouvant faire état d'au moins deux années de Barreau ou d'une pratique juridique comparable. Lors de la sélection, la façon dont a été remplie cette tâche est une norme importante.

b) La commission de sélection doit être ainsi composée que l'appréciation de l'aptitude technique, qui doit rester pour une très bonne part entre les mains de praticiens du droit, s'accompagne d'une appréciation de la tendance et des dispositions du candidat, cette dernière appréciation étant déterminée entre autres par des *outsiders* représentant la société. En outre, un fonctionnaire judiciaire en formation devrait également pouvoir faire partie de la commission de sélection.

c) Une (plus) grande attention devra également être accordée à la „théorie de la pratique", l'invention juridique, et ceci peut se faire notamment par une réorganisation et une intensification draconiennes des cours relatifs à la procédure qui doivent devenir une partie aussi normale qu'importante de la formation.

d) La formation doit être centrée plus tôt et de manière plus importante que ce n'est le cas actuellement, sur un choix entre magistrature assise et ministère public. Le futur juge civil a peu d'intérêt à avoir travaillé pendant deux ans ou plus avec le ministère public et inversément. Le choix est facilité par le fait que le sélectionné doit avoir travaillé d'abord deux ans dans la pratique. Ceci donnera du reste également à la commission de sélection une base d'appréciation beaucoup plus nette. (Il va sans dire que la durée de la formation est réduite de ces deux années qui, actuellement à la fin des six premières années, sont connues comme *hors-stage*).

e) Dans la formation pratique également, on devrait essayer d'accorder une réelle signification à la guidance de l'extérieur (et au contrôle de l'extérieur). La direction journalière au départ de l'appareil judiciaire devrait être complétée de la sorte.

f) Il faut promouvoir la participation des fonctionnaires judiciaires en formation à leur propre formation et à celle de leur collègues. Leurs façons de penser doivent pouvoir se faire entendre régulièrement et clairement à l'intérieur du pouvoir judiciaire et on doit les écouter et entrer en discussion sur ce point. En effet, les gens ne sont pas formés en premier lieu pour une profession, ils se forment surtout eux-mêmes et mutuellement.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE AUSBILDUNG ZUM RICHTER ODER STAATSANWALT IN DEN NIEDERLANDEN

1. Die Anwerbung von Richtern und Staatsanwälten geschieht auf drei Weisen :

a) mittels einer internen Ausbildung von Juristen die in der Regel gerade ihre Studien vollendet haben und für diese Ausbildung ausgewählt wurden. Diese Ausbildung hat eine Dauer von acht bis zehn Jahren. Nach dem sechsten Jahr wird zwischen Staatsanwaltschaft und Richterstand gewählt; vor diesem Zeitpunkt ist die Ausbildung für beide Gruppen identisch.

b) Mittels einer ungefähr zwei Jahren dauernden Ausbildung als unbesoldeter stellvertretender Richter oder Amtsrichter : hierfür kommen Juristen, die mindestens etwa sechs Jahren lang als Rechtsanwalt oder in einer vergleichbaren juristischen Praxis tätig waren, in Betracht. Während dieser „Lehrzeit" übt der Anwärter seinen eigentlichen Beruf (meistens Rechtsanwaltschaft) als Hauptberuf (und Erwerbsquelle) weiter aus. Auf diese Weise können Richter ausgebildet werden.

c) Eine sehr kleine Gruppe von älteren Rechtsanwälten und anderen „prominenten" Juristen wird unmittelbar zum Richter ernannt, wobei die niedrigsten Ränge öfters übergeschlagen werden.

2. Es ist die Absicht die richterliche Gewalt (namentlich die niedrigsten Funktionen der Richterschaft) zu gleichen Teilen aus Kandidaten der Gruppen a) und b) zu „bemannen" (Frauen sind in der Richterschaft quantitativ noch immer wenig an der Zahl). Wegen der immer höheren, auch technischen, Anforderungen die an den Richter gestellt werden, einerseitz, und wegen der geringen Bereitschaft guter Rechtsanwälte, mitten in ihrer Laufbahn durch eine schwierige Kombination von Richterschaft und Rechtsanwaltschaft ihr Glück zu versuchen, anderseits, wird die interne Ausbildung in der Zukunft, von Ausnahmen abgesehen, höchstwahrscheinlich die besten Anwärter liefern. Es ist also mindestens anfechtbar daß man, auf Grund einer Theorie der gleichen Verteilung, die Anzahl der für die interne Ausbildung ausgewählten jungen Juristen künstlich beschränkt, weil dies entweder im ganzen zu einem Mangel an Richtern führt (wie es heute der Fall ist), oder zu einer Anwerbung von Elementen aus der Gruppe b, die im allgemeinen notwendigerweise auf niedrigerem Niveau stehen. Infolge des großen Zulaufs von Jurastudenten seit 1967 (wenn auf das Erfordernis der gymnasialen Ausbildung verzichtet wurde), ist es evident daß man in der Zukunft, anders wie heutzutage, kwantitative Mängel nicht mehr berücksichtigen soll (eine Evolution der Zahl der Jurastudenten von etwa 400 bis etwa 2500).

3. Die heutige interne Auzbildung bestimmt zu einem großen Teil das Ansehen der richterlichen Gewalt bis ungefähr dem Jahre 2000. Es ist daneben auch wichtig welche Personen mittels der vorangehenden Selektion ausgewählt werden. Diese Selektion sollte so erfolgen (und das Verfahren, auch bezüglich der Prüger, so geregelt sein), daß die breitest mögliche Skala von Lebens- und Weltanschauungen und von politischen Gesinnungen in der richterlichen Gewalt an die Reihe kommen kann. Die Wichtigkeit einer solchen Selektion soll vor allem für eine Uebergangszeit wie die unsere, mit den damit verbundenen pluralistischen Lebensweisen, betont werden. Deshalb soll man den Mut haben sich zu fragen ob die interne Ausbildung noch in der hergebrachten Weise, namentlich durch Uebertragung der bei den amtierenden Richtern (meistens den älteren) angehäuften Kenntnisse, Einsichten und Haltungen, fortgeführt werden kann. Ich befürworte daß auch Einsichten und Haltungen von außerhalb der richterlichen Gewalt in dieser Ausbildung eingebracht werden (cfr. ter Heide : das kritische Element).
Die Art worauf die richterliche Gewalt sich an Konflikte heranmacht, wird, meines Erachtens, seit langem durch zwei Merkmale gekennzeichnet :

a) Erstens durch eine deutliche Angst vor und Argwohn gegen Veränderungen die, obwohl sie an sich gut oder nicht offenkundig verkehrt sind, zu Folge haben können daß das Ganze stockt (die loskommende Feder). Man kann diese Anschauung mechanisch nennen, weil sie von der Idee, daß der Mechanismus nur laufen kann wenn alle seine Teile unverändert funktionieren, ausgeht.

b) Zweitens durch die Idee daß das Recht ein Ganzes, ein Universum ist, das selbständig inmitten seiner Umwelt, worauf es einwirkt, umherschwebt, das aber durch die Einwirkung dieser Umwelt auf diese Hochburg ausserordentlich bedroht wird und zusammenbrechen kann, auch und vor allem wenn auf eine gefährdete Stelle eingewirkt wird. Gerade diese schwachen Stellen der Rechtsordnung haben also ein „Recht" auf einen besonderen Schutz. Diese Anschauung könnte als „organisch" bezeichnet werden.

4) Beide Auffassungen, obwohl manchmal entgegengesetzt, bestimmen die herkömmliche Auffassung des Richters über seine Aufgabe, die Rechtsprechung. Es erscheint notwendig diese mindestens zu ergänzen, teilweise sogar auch zu verbessern, mittels einer Anschauung die die gesellschaftliche Vorgänge auch auf die Rechtsprechung einwirken läßt, und zwar in solcher Weise daß das Urteil des Richters nicht nur eine Entscheidung über die Wirklichkeit ist, sondern auch eine die in dieser Wirklichkeit enthalten, an ihr verankert is. In bestimmten Fällen kann eine Rechtsnorm also nur sinnvoll erklärt werden, wenn die Wirklichkeit des Falles, worüber eine Entscheidung getroffen werden soll, in die Rechtsnorm selbst aufgenommen wird : die Regel bestimmt nicht nur die Tatsachen, sondern wird auch von diesen bestimmt. Man könnte diese Anschauung als kybernetisches Modell bezeichnen.

5. Diese, vom heutigen Zeitgeist erforderte geänderte Anschauung der Rechtsprechung, ändert aber nicht, sondern betont vielmehr das Wesen der Rechtsprechung : d.h. sinnvolle, Gerechtigkeit betrachtende Entscheidungen zu treffen. Deshalb werden Werte und Werturteilen in der Rechtsprechung ihre außerordentlich große Bedeutung behalten (erhalten).

6. Die interne Ausbildung, deren Belang, meines Erachtens, in der Zukunft zunehmen wird, soll diese Aspekte beachten. Die Organisation der Ausbildung soll den Rahmen erschaffen worin ein neues Bild des Richters sich entfalten kann. Diese Organisation soll so viel wie möglich in harmonischer Zusammenarbeit mit den amtierenden richterlichen Beamten geschehen, wobei jedenfalls beständige Konfliktsituationen verhütet werden sollen (obwohl eine heftige, aber ehrliche Meiningsverschiedenheit zwischen Mitgliedern der Justizbehörde nicht immer vermeidbar oder unerwünscht ist). Diese harmonische Zusammenarbeit wird nachgestrebt, nicht sosehr weil beständige Konfliktsituationen unerwünscht sind (diese scheinen mir aber auf die Länge für die richterliche Gewalt fatal), sondern vielmehr weil die Neuordnung der richterlichen Gewalt und die tropfenweise Eingleiderung von neuen Mitgliedern in eine große und starke Verbindung, bei einer radikalen Konfliktsituation höchstwahrscheinlich zu einem Ergebnis, daß dem neuen Denken Schaden anrichtet, führen würde.

7. Damit ein neues, an einer ändernden Zeit angepasstes Bild des Richters geformt werden kann, sollen meines Erachtens an dem Rahmen, worin die Organisation der Ausbildung statt findet, folgende Aenderungen vorgenommen werden :

a) Für die interne Ausbildung kommen nur Juristen (wobei mehr weibliche Kandidaten ausgewählt werden sollen), die mindestens zwei Jahren als Rechtsanwalt, oder in einer vergleichbaren juristischen Praxis tätig waren, in Betracht. Ein wichtiger Maßstab bei der Selektion ist die Art worauf die Kandidaten ihren Beruf während dieser Zeit ausgeübt haben.

b) Der Prüfungsaußschuß ist so gebildet, daß die Beurteilung der technischen Eignung, wofür die amtierenden Juristen weiterhin großenteils zuständig bleiben, mit einem Urteil über die „Signatur" und die Gesinnung des Kandidaten, wobei auch *Outsiders*, die die „Gesellschaft" vertreten, beteiligt sind, verbunden ist. In diesem Ausschuß soll auch sicher ein richterlicher Beamter, der sich in der Ausbildung befindet, Sitz haben.

c) Die „Theorie der Praxis", die Rechtsfindung, soll (mehr) beachtet werden, unter andern durch eine radikale Neugestaltung und stärkeren Betonung der Lehrgänge über Rechtspflege, die ein eben normaler wie wichtiger Teil der Ausbildung bilden sollen.

d) Die Ausbildung soll früher, und mehr wie es heute der Fall ist, zwischen Richterstand und Staatsanwaltschaft differenzieren. Der zukünftige bürgerliche Richter hat wenig davon daß er zwei oder mehr Jahren bei der Staatsanwaltschaft eingestellt wurde, und umgekehrt. Diese Wahl wird durch den Umstand daß der Anwärter mindestens zwei Jahren in der Praxis tätig war, erleichert. Dieses bietet dem Prüfungsausschuß auch einen viel deutlicheren Anhalt. Selbstverständlich wird die Ausbildungsdauer dann um zwei Jahren gekürzt (am Ende der ersten sechs Jahren gibt es heute schon zwei Jahre „auswärtige Probezeit").

e) Auch in der praktischen Ausbildung sollte man auf externe Begleitung (und externe Kontrolle) Wert legen. In dieser Weise könnte die ständige Leitung seitens der Justizbehörde vervollständigt werden.

f) Die Teilnahme der richterlichen Beamten an ihrer eigenen, und an der Ausbildung ihrer Kollegen, soll gefördert werden. Ihre Denkweisen sollen regelmäßig und deutlich in der Justizbehörde zum Ausdruck kommen; man soll sie anhören und darüber diskutieren. Menschen werden ja nicht an erster Stelle für einen Beruf ausgebildet, sondern sie bilden sich selbst und einander dafür aus.

SUMMARY

THE TRAINING OF THE JUDICATURE IN THE NETHERLANDS

1. Members of the judicature are recruited in three ways :

a) An internal training of, in principle, newly graduated jurists who are selected for such training. The latter lasts from eight to ten years. After six years a choice has to be made between becoming a member of the Public Prosecutor's office, and a member of the Bench. Until that point training for both is the same.

b) About two years' training as unpaid replacement (interim) for a judge or local judge, for those who have had at least six years experience as barristers or some similar function. During training the candidate retains his original profession (mostly as barrister) as main occupation (and source of income). This method is possible for the Bench.

c) a *very small* group of more experienced barristers and other important jurists who are nominated directly as judges, often not at the bottom of the professional ladder.

2. The aim is to 'man' (the number of women in the judicature is still very limited) the judicature (here is meant the lower ranks of the Bench) half and half from categories a) and b). The increasingly high qualifications, also in a technical sense, demanded from judges, and the limited readiness of *good* barristers to interrupt their professional careers on the other, makes it probable that in future category a) will, with some exceptions, produce by far the best candidates. It is therefore at least questionable, on the grounds of a *theory* concerning equal division — to keep the number of selected candidates low. This leads as it does

at the moment, to too few acceptances, or on the whole to the nomination of members of group b) who are on the whole less valuable. The great increase in law students, which began in about 1967 (when the School requirements became less stringent) shows that in future no lack of candidates has to be taken into consideration (an increase of from c. 400 to c. 2.500 new law students per year).

3. To-day's training will largely decide the face of justice until about the year 2.000. This makes the selection of candidates particularly important. It should be organised (to touch also the selectors) on the broadest possible basis to include a wide range of ways of life, philosophies and political convictions. This is particularly true in a period of transition such as the present. Therefore it is necessary to wonder whether the present training is in fact, adequate : in other words training passed on by more senior judge in knowledge, understanding and attitudes (and in fact the older among them). The author supports the inclusion of views and attitudes from *outside* the legal profession (cfr. ter Heide : the critical element).
It seems that conflicts within the legal profession have long been characterised by two points :

a) a clear fear and suspicion of changes because although in themselves they may appear good or at least, not bad, they might block the dam. This seems to be an automatic reaction in the sense that the whole mechanism can only function if each of its parts remains unaltered.

b) the idea that the law is a *whole* which moves as an independent body reacting on the universe but which is itself particularly vulnerable espacially in certain areas. Therefore the weak spots in the legal system need particular protection : this is the organic view.

4. Both views, although sometimes in contrast, condition the judge's traditional view of his job. It seems necessary to complement, and to a certain extent correct them, by allowing society to affect the law. Judgements should not only be *about* reality but should themselves be anchored in reality. A decision can in certain cases only be considered sensible by taking the particular circumstances of a case into consideration; the rule does not only decide the facts but is itself decided by the facts. This could be called the cybernetic model.

5. A change in the view of justice, encouraged by the times we live in, certainly does not detract from — in fact it rather reinforces — what justice means : to give sensible decisions which are as just as possible and therefore values and the weighing of values in the courts will remain of outstanding importance.

6. The internal training which, the author maintains, will in the future become more important, should take these points into consideration. Its organisation must prepare the framework for a new sort of judge. This must take place as far as possible in harmony with the existing legal officials. There should be no continuous conflict (although a healthy, but sporting disagreement within legal circles is not always undesirable or avoidable). This is not only because a continuous state of conflict is undesirable (as they would certainly become a nuisance) but chiefly because the organisation of justice and the absorption of new members *one by one* in a large and powerful body in a conflict situation would probably lead to a result damaging to the new ideas.

7. The framework in which the organisation of training takes place in order to fit times which are changing must include the following changes :

a) Only jurists (of whom more should be women) who have been at least two years active as barristers or in some similar capacity should be accepted for internal training.

b) The selection committee should include not only practical lawyers who can decide about technical qualifications, but also outsiders representing 'society', who should decide about the candidate's other qualifications.

c) More attention should be paid to the theory of practice. This can be obtained by drastic reorganisation and intensification of courses on procedure which must become both normal and important parts of the course.

d) Training should be based rather more than at present on a choice between the Bench and the Public Prosecutor's Office.
The future civil judge has little to gain from two years work in the Public Prosecutor's Office, and vice versa. Selection would be easier because candidates would have had two year's practical experience. This would make the committee's choice much clearer. (Obviously these two years would be counted as part of the training period. At the moment they come at the end of the first six years).

d) In practical training more importance should be attached to oustide aspects (and control). The day to day direction by the judiciary should be complemented in this way.

f) Legal officials should have a greater part in their own and their colleagues' training. Their views should be regularly and clearly considered by the judiciary. People are not, after all, so much trained by others as by themselves and their colleagues.